

## บทบาทของศาลในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด

# THE ROLE OF THE COURTS IN ENFORCING THE NARCOTICS CODE

ณภัทร บุญญอารักษ์\*

Naphat boonyaarrak\*

จิรวุฒิ ลิปิพันธุ์\*\*

Jirawut Lipipun\*\*

วันที่รับบทความ 22 มิถุนายน 2566

วันที่แก้ไขบทความ 15 สิงหาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ 16 สิงหาคม 2566

---

\* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

\* LL.M. Student, Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

\* e-mail: naphatkoong@gmail.com

\*\* ดร., ผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

\*\* Dr., Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

\*\* e-mail: jirawut.li@dpu.ac.th

## บทคัดย่อ

ปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมประการหนึ่งที่บั่นทอนเสถียรภาพของประเทศ ก่อให้เกิดความสูญเสียกับทั้งผู้เสียหาย ครอบครัว และประเทศชาติหลายด้าน ทั้งด้านกำลังคน เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง และมีแนวโน้มว่าปัญหาอาชญากรรมจะขยายตัวอย่างต่อเนื่องตามสภาพความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงมีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาชญากรรม โดยยกเลิกกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทั้งสิ้น 24 ฉบับ ซึ่งมีความสำคัญ คือ เพื่อเป็นการรวบรวมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมที่มีอยู่เดิม โดยจัดเป็นระบบในรูปแบบของประมวลกฎหมายเดี่ยว และปรับปรุงให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรม พ.ศ. 2564 เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2564 ถือได้ว่าประมวลกฎหมายอาชญากรรมฉบับใหม่นี้ มีความท้าทายอย่างยิ่งในการที่จะต้องปรับแนวคิดใหม่ รวมทั้งการตีความตัวบทกฎหมาย และการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรมในการพิจารณาคดีของศาล กล่าวคือ ภายหลังจากที่มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรม พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใหม่มาก จึงทำให้เกิดช่องว่างและความสับสนในการบังคับใช้กฎหมายอยู่พอสมควร เนื่องจากมีหลักเกณฑ์หลายเรื่องที่ยังคงใช้กฎหมายอาชญากรรมฉบับเดิมหรือไม่ขึ้นหรือขาดทักษะความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอ ขาดการให้ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของศาลในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรมฉบับใหม่นี้ อีกทั้งยังไม่มีกฎหมายลูกออกมารองรับระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติในเรื่องต่างๆ จึงทำให้เกิดความสับสนในการบังคับใช้กฎหมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ผู้ศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องบทบาทของศาลในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรม โดยเฉพาะในเรื่องของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสืบหาความจริงในคดีอาชญากรรม แนวปฏิบัติของศาลในการพิจารณาคดีอาชญากรรม และแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามประมวลกฎหมายอาชญากรรม พ.ศ. 2564

สารนิพนธ์เล่มนี้มีความมุ่งหมายเพื่อให้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการค้นหาความจริงในคดีอาชญากรรม แนวปฏิบัติของศาลในการพิจารณาคดีอาชญากรรม และแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ ผู้ติดยาเสพติดในต่างประเทศ ได้แก่ สหราชอาณาจักร ประเทศเยอรมนี ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศมาเลเซีย และประเทศโปรตุเกส โดยเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติของศาลในการพิจารณาคดีอาชญากรรม และแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ตามประมวลกฎหมายอาชญากรรม พ.ศ. 2564

**คำสำคัญ :** บทบาทของศาล , การบังคับใช้กฎหมาย , ประมวลกฎหมายอาชญากรรม

## Abstract

The problem of drug addiction is one of the social issues that undermines the stability of the country, causing losses to both drug users, families, and various aspects of the nation, including human resources, economy, society, and politics. There is a trend that the drug addiction problem will continue to expand as the economy grows. Therefore, there is a need to amend the Narcotics Code by revoking 24 previous drug laws and consolidating them into a single code of law, and improving it to be more modern. In this regard, the announcement of the Narcotics Code, B.E. 2564 (2021) on December 9, 2021 can be considered as extremely challenging in terms of the need to redefine concepts, interpret the law, and enforce the Narcotics Code in court cases. After the announcement of this new edition of the law, there has been a gap and confusion in the enforcement of the law due to various criteria that law enforcement officers may not be familiar with or lack sufficient knowledge and understanding, as well as the lack of knowledge about the practical guidelines of the courts in enforcing the new edition of the Narcotics Code. Moreover, there is currently no legislation to support regulations or guidelines in various matters, causing confusion in enforcing the law. Due to the aforementioned reasons, the researcher is aware of the importance of the role of courts in enforcing the Narcotics Code, particularly in terms of the concepts and theories related to the search for truth in drug cases, the judicial practices in considering drug cases, and the rehabilitation and recovery of drug addicts in accordance with the Narcotics Code, B.E. 2564 (2021).

This research explored the concepts and theories related to the search for truth in drug cases, the judicial practices in considering drug cases, and the rehabilitation and recovery of drug addicts in other countries, including the United Kingdom, Germany, the United States, Australia, Malaysia, and Portugal, and compared them with the judicial practices and rehabilitation and recovery guidelines for drug addicts in Thailand under the Narcotics Code, B.E. 2564 (2021).

**Keywords:** Role of the courts, law enforcement, the Narcotics Code

## บทนำ

ปัจจุบันปัญหาอาชญากรรมได้แพร่ระบาดและทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลจะต้องตระหนักและกำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหอาชญากรรมมากขึ้น รวมทั้งใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัดกับผู้กระทำผิดซึ่งเป็นผู้ค้ายาเสพติดและผู้เสพ แต่ความเป็นจริงไม่ประสบความสำเร็จ เพราะถึงแม้จะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามปัญหาอาชญากรรม ซึ่งได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายหลายฉบับก็ตาม แต่การบังคับใช้กฎหมายแต่ละฉบับนั้นเป็นหน้าที่และอำนาจของหลายหน่วยงาน ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องในการบังคับใช้กฎหมาย อีกทั้งข้อของกฎหมายอาชญากรรมในบางเรื่องก็ยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน จึงได้มีแนวคิดในการปรับปรุงและรวบรวมบทบัญญัติของกฎหมายอาชญากรรมอย่างเป็นระบบแล้วจัดทำเป็นประมวลกฎหมายอาชญากรรม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการอ้างอิงและการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2564 จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรม พ.ศ.2564 ซึ่งบทบัญญัติในมาตรา 4 ได้มีการยกเลิกกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด ทั้งสิ้น 24 ฉบับ อาทิเช่น กฎหมายว่าด้วยยาเสพติด กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการใช้สารระเหย กฎหมายว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท กฎหมายว่าด้วยมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด กฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ โดยมีหลักการเพื่อนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดที่มีอยู่เดิมมารวบรวมแล้วจัดให้เป็นระบบ และปรับปรุงให้เป็นประมวลกฎหมายอาชญากรรมที่มีความทันสมัยมากขึ้น โดยเปิดช่องทางให้มีระบบของการอนุญาต ระบบของการควบคุม และการนำยาเสพติดมาใช้ประโยชน์ในทางการแพทย์ ประโยชน์ทางวิทยาศาสตร์ และประโยชน์ทางอุตสาหกรรม โดยกำหนดให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการเพื่อพิจารณากำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน การปราบปราม และการควบคุมยาเสพติด รวมถึงการบำบัดฟื้นฟูสภาพทางสังคมให้แก่ผู้ติดยาเสพติด เพื่อลดโทษผู้กระทำผิดให้ได้สัดส่วนและเหมาะสมกับการกระทำความผิด เช่น การยกเลิกบทสันนิษฐานการมีไว้ในครอบครอง และเพิ่มบทสันนิษฐานการครอบครองเพื่อเสพ (มาตรา 102) ซึ่งประมวลกฎหมายอาชญากรรมมีแนวคิดมองว่า ผู้เสพว่าเป็นผู้ป่วย จึงลดทอนความผิดฐานเสพยาเสพติดที่ไม่ร้ายแรง เพื่อให้ผู้นั้นไม่มีความผิดอาญา (มาตรา 113 และ 114) ปรับระบบการลงโทษที่เน้นการปราบปรามองค์กรอาชญากรรมที่ทำผิดร้ายแรง พิจารณาจากพฤติการณ์และผลกระทบที่ร้ายแรง (มาตรา 145) และเปิดโอกาสในการใช้ดุลพินิจของศาลเพื่อกำหนดโทษให้มีความเหมาะสม (มาตรา 165) เป็นต้น

จากหลักการดังกล่าวถือได้ว่าประมวลกฎหมายอาชญากรรมนี้มีความท้าทายในการที่จะต้องปรับกระบวนการแนวคิดใหม่ รวมทั้งการตีความบทบัญญัติของกฎหมาย และการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรมในการพิจารณาคดีของศาล กล่าวคือ ภายหลังจากที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาชญากรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่ใหม่มาก จึงเกิดช่องว่างและสับสนอยู่พอสมควร เนื่องจากมีหลักเกณฑ์หลายเรื่องที่ถูกยกเลิกกฎหมายอาจจะไม่คุ้นชินหรือขาดทักษะความรู้ที่เพียงพอ อาจเกิดขึ้นจากปัญหาในการประชาสัมพันธ์กฎหมาย

โดยเฉพาะเรื่องของการให้ความรู้และแนวปฏิบัติของกฎหมายยาเสพติดฉบับใหม่ อีกทั้งยังไม่มีกฎหมายลูก ออกมารองรับระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติในเรื่องต่างๆ จึงทำให้เกิดความสับสนในการบังคับใช้กฎหมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ผู้ศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้ โดยเฉพาะในเรื่องบทบาทของศาล ในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด โดยเฉพาะในเรื่องของแนวปฏิบัติของศาลในการพิจารณาคดียาเสพติด และแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่มีผลใช้บังคับในปัจจุบัน

การศึกษาเรื่องบทบาทของศาลในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด ทำให้ทราบว่า “ภายหลัง จากที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 ประมวลกฎหมาย ยาเสพติด และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดียาเสพติด (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2564 ได้มีการยกเลิกกฎหมาย เกี่ยวกับยาเสพติดเดิมหลายฉบับ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กฎหมายว่า ด้วยยาเสพติดให้โทษ กฎหมายว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการ ใช้สารระเหย กฎหมายว่าด้วยมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด กฎหมายฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบ แห่งชาติ โดยหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2564 เป็นต้นมา การบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติดในการพิจารณาคดีของศาลตามหลักการดำเนินคดีความผิด เกี่ยวกับยาเสพติดกับคดีที่ฟ้องหลังจากที่ประมวลกฎหมายยาเสพติดใช้บังคับ ” ส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

#### 4.1 การสืบหาความจริงในคดียาเสพติด

การสืบหาความจริงในคดียาเสพติดได้ถูกนำมาใช้ในการพิสูจน์ความผิดและความบริสุทธิ์ของจำเลย รวมถึง นำมาใช้ในกระบวนการกำหนดโทษ ซึ่งจะต้องกระทำด้วยความถูกต้องชอบธรรม เนื่องจากการลิดรอน สิทธิเสรีภาพของบุคคล ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องรู้ถึงเจตนาที่แท้จริงของผู้กระทำความผิดก่อนที่จะลงโทษ ผู้กระทำความผิด เป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญาที่ระบุว่า ผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ากระทำความผิด รวมถึงบุคคลผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการ พิจารณาสืบหาข้อเท็จจริงให้ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาโดยทุกองค์ประกอบในกระบวนการยุติธรรม จะต้องมีส่วนร่วม การพิจารณาพิพากษาของศาลจะต้องกระทำโดยเปิดเผย ตรวจสอบได้ ดังนั้น กระบวนการการสืบหาความจริงเพื่อพิสูจน์ว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาว่าเป็นผู้กระทำความผิดตาม กฎหมาย จึงเป็นกระบวนการพิจารณาคดีที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

หลังจากที่ได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2564 เป็นต้น มา ปริมาณคดียาเสพติดที่เข้ามาสู่ศาลนั้นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และยังมีแนวโน้มว่าปัญหายาเสพติดจะขยาย ตัวอย่างต่อเนื่องตามสภาพความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม โดยส่วนมากเป็นคดีมียาเสพติดให้โทษ ประเภท 1 (เมทแอมเฟตามีน) ไว้ในครอบครองเพื่อเสพโดยฝ่าฝืนต่อกฎหมาย และเสพยาเสพติดให้โทษ ประเภท 1 (เมทแอมเฟตามีน) โดยฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ซึ่งการบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติดในการพิจารณาคดี ของศาลตามหลักการดำเนินคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดกับคดีที่ฟ้อง เมื่อประมวลกฎหมายยาเสพติด

ใช้บังคับส่งผลในการปรับใช้กฎหมายในส่วนที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำความผิด การลงโทษผู้กระทำความผิดหนักขึ้น โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ การกระทำความผิด และการลงโทษผู้กระทำความผิดที่ไม่ใช่ความผิดร้ายแรง เกี่ยวกับยาเสพติดนั้น

ตามประมวลกฎหมายยาเสพติดได้มีแนวคิดในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด คือ “พยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมองว่าผู้เสพยาคือผู้ป่วย จำเป็นต้องเข้ารับการบำบัดรักษาหรือเข้าสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟู โดยมีเจตนารมณ์เพื่อต้องการให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้กลับคืนสู่สังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นคือ บ่อยครั้งที่ผู้กระทำความผิดพ้นโทษหรือเข้าสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูแล้ว แต่กลับมาก่อทำความผิดซ้ำ (Recidivism) ขึ้นอีก มูลเหตุปัจจัยส่วนหนึ่งคือการขาดโอกาสจากสังคมในการยอมรับที่จะกลับมาใช้ชีวิตในสังคมอีกครั้งหนึ่ง”

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า “การจำแนกลักษณะผู้ต้องหาโดยเฉพาะในคดียาเสพติดเป็นเรื่องที่สำคัญ อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่กระทำได้ยาก เพราะจะต้องอาศัยความรู้เฉพาะด้านจากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์หรือมีทักษะในการจำแนกลักษณะบุคคลเพื่อประกอบการพิพากษาคัดสินว่า ใครคือผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่ หรือใครคือผู้ค้ายาเสพติดรายย่อย ซึ่งจะได้รับโทษที่แตกต่างกัน รวมไปถึงกรณีของการล่อซื้อยาเสพติดด้วย หรือแม้แต่กรณีของผู้เสพที่เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ก็ยากแก่การที่จะพิสูจน์ได้ว่าเมื่อเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูแล้วจะกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำอีกหรือไม่ จะเห็นได้ว่าการตัดสินคดียาเสพติดนั้นมีความท้าทาย และยากแก่การพิจารณาพิพากษาคดี” ดังนั้น ผู้พิพากษาจะต้องมีทักษะและความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมถึงจะต้องมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดียาเสพติดมาโดยตรง ด้วยเหตุนี้เองจึงได้มีการนำแนวคิดศาลคดียาเสพติด (Drug Court) ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากปริมาณคดียาเสพติดที่เข้าสู่ศาลเป็นจำนวนมาก ทำให้การพิจารณาตัดสินคดีนั้นขาดประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นเพียงการพูดถึงในวงการวิชาการเท่านั้น ไม่ได้มีการนำแนวคิดนี้มาสานต่อให้เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรม

## 2. แนวปฏิบัติของศาลในการพิจารณาคดียาเสพติด<sup>1</sup>

ในการปรับใช้กฎหมายยาเสพติดในส่วนที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำความผิด เนื่องจากคดีค้างพิจารณาอยู่เดิม เป็นการฟ้องตามกฎหมายเก่า ซึ่งการลงโทษหนักขึ้น อาศัยบทสันนิษฐานและปริมาณสารบริสุทธิ์ จำนวนหน่วยการใช้หรือน้ำหนักสุทธิเป็นเกณฑ์ จึงมีปัญหว่าการกระทำความผิดตามกฎหมายเดิมยังคงเป็นความผิดตามกฎหมายใหม่ด้วยหรือไม่ และต้องใช้กฎหมายใดบังคับแก่คดี ดังนั้น จึงต้องใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 และมาตรา 3 เนื่องจากกฎหมายอาญามีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองบุคคล และรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม เป็นกฎหมายที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคล เนื่องจากมุ่งหมายเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้น การตีความกฎหมายอาญาต้องตีความโดยเคร่งครัดตามตัวอักษร โดยยึดหลักว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ” จะตีความโดยขยายความ เพื่อลงโทษหรือเพิ่มโทษแก่

<sup>1</sup> อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 13.

ผู้กระทำความผิดไม่ได้ ในกรณีที่มีความสงสัย ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้กระทำความผิด ดังนั้น การบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติดจึงต้องมีการตีความอย่างเคร่งครัด อีกทั้งเป็นกฎหมายที่มีการประมวลกฎหมายที่เพิ่งมีการประกาศใช้ จึงอาจมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำความผิดแตกต่างกับประมวลกฎหมายยาเสพติดซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ในภายหลังการกระทำความผิด จึงให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติดอันเป็นกฎหมายในส่วนที่เป็นคุณแก่จำเลยไม่ว่าในทางใด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 3 คือ หากเห็นเป็นการสมควร ศาลจะกำหนดโทษตามที่กฎหมายที่บัญญัติในภายหลังกำหนดไว้ก็ได้ และการลงโทษผู้กระทำความผิดหนักขึ้นได้นั้น จะต้องคำนึงถึงพฤติการณ์การกระทำความผิด ถ้าโจทก์ยื่นฟ้องเมื่อประมวลกฎหมายยาเสพติดใช้บังคับแล้ว โจทก์ต้องบรรยายฟ้องให้เห็นถึงพฤติการณ์ที่ทำให้จำเลยถูกลงโทษหนักขึ้น และในชั้นพิจารณาหากจำเลยให้การปฏิเสธ โจทก์จะต้องนำสืบให้เห็นถึงพฤติการณ์ตามที่บรรยายมาในคำฟ้องด้วย

ส่วนการลงโทษผู้กระทำความผิดที่ไม่ใช่ความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด ตามประมวลกฎหมายยาเสพติดมองว่า บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้ป่วยตามมาตรา 165 จึงให้ศาลพิจารณาพิพากษาโดยคำนึงถึงการสงเคราะห์ให้จำเลยเลิกยาเสพติด โดยการบำบัดรักษายิ่งกว่าการลงโทษ หากจะลงโทษก็ให้พิจารณาลงโทษให้เหมาะสมกับจำเลยแต่ละคน แม้จำเลยจะได้กระทำความผิดร่วมกัน โดยคำนึงถึงความร้ายแรงตามลักษณะของความผิดที่แตกต่างกันในแต่ละคดี ผลร้ายแรงตามประเภทและปริมาณของยาเสพติดที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิด ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับผู้กระทำความผิด เช่น อายุ ประวัติ ความประพฤติ เป็นต้น นอกจากนี้ การลงโทษควรได้คำนึงถึงชนิดและจำนวนของยาเสพติด เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานบางอย่าง ดังนั้น ในการพิจารณาพิพากษาผู้กระทำความผิดฐานเสพหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพสำหรับยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 วัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 และมีใช้กรณีผู้กระทำความผิดเข้ารับการบำบัดรักษาในระบบสมัครใจ มาตรา 113 หรือมาตรา 114 และการกระทำความผิดฐาน เสพสารระเหย ศาลอาจใช้การลงโทษได้หลายแนวทาง ได้แก่ พินาศาลโทษจำคุก หรือปรับโดยอาจรอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษหรือกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 ก็ได้ ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่น ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ศาลอาจเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยประมวลกฎหมายอาญา หรือนำเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติข้อเดียวหรือหลายข้อตามมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญา มาใช้แทนการลงโทษ ทั้งนี้ ตามมาตรา 166 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติด และศาลอาจใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 168 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติด ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่น ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล และศาลเห็นว่าพฤติการณ์แห่งคดี ยังไม่สามารถลงโทษจำเลยหากจำเลยสำนึกในการกระทำโดยตกลงเข้ารับการบำบัดรักษา เมื่อศาลสอบถามพนักงานอัยการแล้ว หากศาลเห็นสมควรให้ส่งตัวจำเลยไปสถานพยาบาลยาเสพติด เพื่อเข้ารับการบำบัดรักษาได้ และตามมาตรา 169 หากจำเลยได้รับหนังสือรับรองผ่านการบำบัดรักษา ให้ศาลสั่งยุติคดี แต่หากจำเลยไม่ให้ความร่วมมือ

ก็ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไป ทั้งนี้ คำสั่งศาลตามมาตรา 166 มาตรา 168 และมาตรา 169 ให้เป็นที่สุด ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าหลักต่าง ๆ ในการพิจารณาคดีอาญาเสพติดของศาลจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งสำคัญคือ บทบาทของศาลในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน โดยเฉพาะในคดีอาญาเสพติดนี้ถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นคดีที่มีปริมาณเข้าสู่ศาลเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นกรณีของผู้เสพ ผู้ค้ารายย่อย หรือผู้ค้ารายใหญ่ก็ตาม ยังไม่รวมถึงบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดซึ่งอาจจะเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ได้ ดังนั้น การจำแนกบุคคลเหล่านี้จึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษให้ได้อย่างถูกต้อง สิ่งที่จะสามารถจำแนกบุคคลเหล่านี้ได้ก็คือพยานหลักฐาน ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของศาลจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ศาลจะต้องพยายามค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานแล้วนำมาชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ซึ่งศาลมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 277 อยู่แล้ว และถ้าหากศาลเห็นว่าพยานหลักฐานที่ได้มานั้นไม่เพียงพอ ศาลก็มีอำนาจในการสืบพยานได้เอง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229 ซึ่งเป็นอำนาจตามกฎหมายที่ศาลสามารถกระทำได้ แต่ในความเป็นจริงอำนาจตามกฎหมายมาตรานี้มักจะถูกละเลย ไม่ถูกนำมาใช้ ทำให้การใช้ดุลพินิจของศาลไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างแท้จริง ซึ่งถ้าหากศาลใช้อำนาจดังกล่าวนี้แล้วจะทำให้มีการใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีอาญาเสพติดนั้นเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรม และเป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติในการพิจารณาคดีอาญาเสพติดของศาลไทยกับศาลต่างประเทศแล้วเห็นว่าสหราชอาณาจักรจะมีการพิจารณาคดีแบบต่อสู้ ในลักษณะทำนองเดียวกับคดีแพ่ง ซึ่งการพิจารณาคดีอาญาประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย ได้แก่ ศาล (Trial Judge) พนักงานอัยการ (Prosecutor) และทนายจำเลย (Defense attorney) แต่จะแยกการพิจารณาคดีออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยการค้นหาความจริงอยู่ในขั้นตอนของการพิจารณาข้อเท็จจริงของคณะลูกขุน ซึ่งวิธีการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีจะเป็นการต่อสู้กันในเรื่องแข่งขันระหว่างคู่ความสองฝ่ายในคดี (Fight Theory) โดยคู่ความในคดีจะมีฐานะเท่าเทียมกันในการค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี คู่ความมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานมาแสดงในศาลตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐาน ซึ่งศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาแสดงเท่านั้น ผู้พิพากษาไม่มีอำนาจสืบพยานเอง

ส่วนสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะใช้หลักการ ดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) ซึ่งการพิจารณาคดีจะเป็นไปตาม “หลักตรวจสอบค้นหาความจริง” (Examination Principle) และดำเนินคดีในระบบกล่าวหา (Accusatorial System) โดยรัฐจะจัดให้มีพนักงานอัยการเป็นตัวแทนของรัฐดำเนินคดี ซึ่งแยกหน้าที่แยกอำนาจ “สอบสวนฟ้องร้อง” และอำนาจหน้าที่ “พิจารณาพิพากษา” ออกจากกัน โดยให้การดำเนินคดีขึ้นสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการที่แบ่งแยกกันไม่ได้ ดังนั้น ตำรวจและอัยการจึงมีหน้าที่ร่วมมือกันค้นหาความจริงเกี่ยวกับความผิดอาญาที่เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่าอัยการกับตำรวจ

ในประเทศเยอรมนีมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม โดยได้มีการกำหนดแนวทางปฏิบัติ (Leitsatza) ไว้อย่างชัดเจน

### 3. แนวทางการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ตามประมวลกฎหมายยาเสพติด แนวคิดในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมองผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้ป่วย ควรจะต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ และนำกระบวนการทางสาธารณสุขมาใช้ โดยเปลี่ยนจากระบบบังคับบำบัดเป็นระบบสมัครใจ และเมื่อมีผลการรับรองจากสถานพยาบาลโดยระบุว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาจนเป็นที่น่าพอใจแล้ว ให้ผู้นั้นไม่มีความผิดตามมาตรา 113 และมาตรา 114 วรรคสอง สำหรับกรณีของการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดที่ไม่สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาแล้ว มีการดำเนินคดีอาญาในชั้นการพิจารณาตัดสินของศาล บุคคลนั้นอาจกลับใจเข้ารับการบำบัดรักษาก็ได้ตามมาตรา 168 และหากจำเลยเข้ารับการบำบัดแล้วก็ให้ปฏิบัติตามมาตรา 169

นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 วรรคสาม ให้อำนาจศาลในการกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ให้ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวปฏิบัติ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 วรรคสอง (10) ให้อำนาจศาลในการกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมประพฤติของจำเลยในกรณีที่ศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือลงโทษจำคุกแต่รอการลงโทษไว้ และในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวนั้น จำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติด การเจ็บป่วยทางจิตหรือควรได้รับคำปรึกษาทางจิตสังคม

การบำบัดฟื้นฟูที่เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกฎหมายนี้ โดยมีคณะกรรมการเกี่ยวกับการบำบัดรักษา การจับกุม การตั้งข้อหาและการดำเนินคดีอาญาจะยังไม่เกิดขึ้น แต่จะปฏิบัติตามวิธีการและหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องที่คณะกรรมการบำบัดรักษา กำหนด มีศูนย์คัดกรอง มีระบบส่งต่อไปยังสถานพยาบาลหรือสถานฟื้นฟู ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ทำให้ผู้ที่เข้าสู่กระบวนการบำบัด รักษาไม่มีประวัติอาชญากร สะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายมองว่าผู้เสพเป็นผู้ป่วยและให้โอกาสกลับสู่สังคมอีกครั้ง ตลอดจนการติดตามการบำบัดด้วย ซึ่งการสร้างระบบคัดกรองและฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพเป็นเรื่องที่ท้าทายอย่างยิ่งต่อกระทรวงสาธารณสุข เพราะว่าเมื่อประมวลกฎหมายยาเสพติดมีผลบังคับใช้แล้ว จะต้องมีการดำเนินการรับรองให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยมีแนวทางการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เหมาะสมและทันเวลากับปัญหาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยกำลังเผชิญหลังจากถูกจับหรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาหรือปัญหาที่ผู้เสียหายต้องเผชิญ เท่ากับเป็นการปรับวิกฤติของชีวิตให้เป็นโอกาสในการเลือกดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม และสามารถปรับตัวกับภาวะวิกฤต ดำเนินชีวิตอยู่กับครอบครัว รวมถึงการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ตามปกติ เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นกลับเข้าสู่สังคมและดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข เป็นการลดงบประมาณการดำเนินงานราชทัณฑ์ รวมถึงส่งผลต่อการแก้ปัญหาหนักโทษล้นคุ้ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามแผนยุทธศาสตร์ R สร้างความเชื่อถือ ในระดับสากล (Reliability) ของศาลยุติธรรมด้วยการสร้างมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของประชาชน ยกย่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยมาตรการทางเลือกในการแก้ไขฟื้นฟูที่เหมาะสมกับสภาพความผิดและตัวผู้กระทำผิด

เพื่อส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในอนาคต ช่วยลดการคุมขังและจำคุกที่ไม่จำเป็น โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของสังคมสอดคล้องกับนโยบายประธานศาลฎีกาในการยกระดับการอำนวยความยุติธรรมและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ภายใต้หลักนิติธรรมในการปรับปรุงกระบวนการในชั้นฝากขัง และการปล่อยชั่วคราวให้เกิดการบูรณาการ เพื่อลดการคุมขังที่ไม่จำเป็น และพัฒนาระบบการประเมินความเสี่ยงในการปล่อยชั่วคราว อีกทั้งเพื่อให้มีการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีและแทนการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญาเสพติด และข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยการเปลี่ยนจำคุกเป็นการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยการนำเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติมาใช้แทนการลงโทษ หรือการให้ส่งตัวจำเลยไปเข้ารับการบำบัดรักษาในความผิดฐานเสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดเพื่อเสพ พ.ศ. 2564 ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุผลและกระบวนการทางกฎหมายดังกล่าว จึงได้มีการเปิดให้บริการ “คลินิกให้คำปรึกษาทางด้านจิตสังคม” เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้เสียหายในเบื้องต้นทันทีที่เข้าสู่กระบวนการของศาลภายหลังมีคำพิพากษา เพื่อให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแก่ผู้ต้องหา จำเลย และผู้เสียหายด้านจิตและสังคม รวมทั้งให้คำปรึกษาเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับคำปรึกษาให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น เพื่อป้องกันการหลบหนีหรือการกระทำผิดซ้ำในระหว่างที่ได้รับการปล่อยชั่วคราว และแก้ไข ปรับปรุงฟื้นฟูเยียวยา ผู้รับคำปรึกษา ภายหลังศาลมีคำพิพากษาให้ได้กลับตนเป็นพลเมืองดี โดยไม่หวนไปกระทำผิดซ้ำอีก เพื่อลดการคุมขังที่ไม่จำเป็น ควบคู่กับความปลอดภัยของสังคม

การจัดให้มีบริการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม (Psycho-social Clinic) แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดีหรือหลังจากศาลมีคำพิพากษาและให้บริการแก่ผู้เสียหาย โดยกระบวนการสัมภาษณ์ที่เน้นการสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Motivation Interviewing) การให้คำปรึกษา (Counseling) ด้วยกระบวนการช่วยเหลือ (Helping Process) พื้นฟูในด้านจิตใจและอารมณ์ให้เข้มแข็ง โดยสร้างแรงจูงใจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้รับคำปรึกษาให้เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้เป็นปกติสุข ให้ผู้รับคำปรึกษามีความรู้สึกว่าตนเองไม่โดดเดี่ยว เมื่อเกิดปัญหาได้สำรวจตนเอง (Self-exploration) จนเกิดความเข้าใจตนเองอย่างถูกต้อง (Better Understanding) รู้จักใช้ความคิดใช้สติปัญญาในการตัดสินใจแก้ปัญหา มองเห็นช่องทางในการแก้ปัญหา สามารถปรับตนเองเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ รู้จักอดทน เสียสละ ยอมรับต่อสภาพการณ์ที่แท้จริง และลงมือปฏิบัติอย่างเหมาะสมจนนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความเจริญงอกงามส่วนบุคคล (Personal Growth) นับเป็นการบริการที่เหมาะสมและทันเวลา กับปัญหาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยกำลังเผชิญ หลังจากถูกจับหรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาหรือปัญหาที่ผู้เสียหายต้องเผชิญ เท่ากับเป็นการปรับวิถีชีวิตให้เห็นโอกาสในการเลือกดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม

จะเห็นได้ว่า จำเลยต้องได้รับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติด การเจ็บป่วยทางจิต หรือควรได้รับคำปรึกษาทางจิตสังคม การที่บุคคลตกเป็นผู้ต้องหา จำเลยในคดีอาญา นอกจากขาดอิสระภาพแล้วยังต้องเผชิญกับปัญหาความลำบากในการใช้ชีวิต ทั้งด้านหน้าที่การงาน ครอบครัว และสุขภาพจิต ก่อให้เกิดภาวะความเครียดด้านอารมณ์จิตใจ ศาลจึงสั่งให้จำเลยเข้ารับคำปรึกษาที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม โดยให้จำเลยไปรายงานตัวต่อผู้ให้

คำปรึกษาหรือนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ จำนวน 4 ครั้ง ตามกำหนดเวลาที่ผู้ให้คำปรึกษาหรือนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์เห็นสมควร

นอกจากนี้ ศาลสั่งให้จำเลยทำงานบริการสังคมหรือสาธารณะประโยชน์ตามที่พนักงานคุมประพฤติเห็นสมควรเป็นเวลา 12 ชั่วโมง กับห้ามจำเลยยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษทุกประเภทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 ไม่ชำระค่าปรับ ให้จัดการตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29, 30 ซึ่งในเรื่องการบังคับใช้ในการลงโทษตามมาตรา 165 ได้มีการกล่าวถึงการให้ศาลคำนึงถึงการสงเคราะห์เลิกยาเสพติดโดยการบำบัดยิ่งกว่าการลงโทษ เพราะว่าเมื่อผู้ที่เข้าสู่วังวนยาเสพติดแล้วจะออกมายากมาก และตามที่กฎหมายใหม่ให้อำนาจศาลในการเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ได้แก่ การทำงานบริการสังคมและสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่ากังวลและคิดว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด คือ การขาดโอกาสและการยอมรับจากคนในสังคม กล่าวคือ ผู้เสพที่มองว่าเป็นผู้ป่วย แม้จะเข้าสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูแล้วก็มักจะถูกตีตรา (Labeling) จากสังคมว่าเป็นคนชื้อยา หรือแม้แต่คนที่เป็นผู้ค้ายาเสพติดรายย่อยที่กระทำผิดเพราะมีความจำเป็นในเรื่องเศรษฐกิจครอบครัว สืบเนื่องจากสวัสดิการของรัฐ (Social Welfare) ที่ไม่เพียงพอ ทำให้จำเป็นต้องขายยาเสพติดเพื่อให้มีเงินเลี้ยงดูครอบครัวบุคคลเหล่านี้เมื่อได้พ้นโทษออกมาแล้ว ก็มักจะถูกมองว่า จะต้องกระทำผิดซ้ำอีกอย่างแน่นอน มองว่าเป็นคนชื้อคึกซ์ตำรวจ บุคคลเหล่านี้จึงไม่ได้รับโอกาสจากสังคมในการที่จะประกอบอาชีพที่สุจริต จึงวนกลับไปกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก หรือแม้แต่ผู้กระทำผิดบางรายที่มีแนวคิดว่าการใช้ชีวิตในสังคมนั้นลำบาก ยอมที่จะทำความผิดแล้วเข้าไปอยู่ในเรือนจำดีกว่า เพื่อจะได้รับสวัสดิการต่าง ๆ จากในเรือนจำโดยไม่ต้องดิ้นรนใช้ชีวิตในสังคม เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมและเป็นอุปสรรคที่ยากต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดให้หมดสิ้นไปจากสังคม

เมื่อเปรียบเทียบแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยกับต่างประเทศแล้วจะเห็นได้ว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาจะเป็นระบบสมัครใจ แต่จะต้องมีการยื่นคำร้องขอเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอาการติดยาเสพติดในสถานพยาบาล ถ้าศาลรับฟังพยานหลักฐานแล้วตัดสินว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ติดยาเสพติดที่จะต้องได้รับการบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา ศาลจะสั่งให้ส่งตัวไปให้โรงพยาบาลเพื่อควบคุมดูแลและทำการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลเป็นเวลาหกเดือน เว้นแต่ผู้อำนวยการโรงพยาบาลได้พิจารณาแล้วเห็นว่าผู้ป่วยได้รับการรักษาอาการติดยาเสพติดและได้รับการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพแล้ว

ประเทศออสเตรเลีย ได้กำหนดมาตรการทางกฎหมายในการบำบัดรักษา โดยกำหนดเงื่อนไขเพื่อการรอลงโทษ คือ หากพบจำเลยเป็นผู้เสพยาเสพติด ศาลอาจกำหนดเงื่อนไขให้จำเลยเข้ารับการบำบัดรักษา โดยห้ามเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และให้มีการตรวจสอบหาสารเสพติด โดยกำหนดแนวทางในการควบคุมสอดส่องและบำบัดรักษา หากพบว่าบุคคลใดกระทำผิดกฎหมายจริง และเห็นว่าบุคคลนั้นมีอาการผิดปกติทางจิต จำเป็นต้องเข้ารับการบำบัดรักษา และได้รับคำรับรองหรือยืนยันจากพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว ศาลอาจจะมีคำสั่ง

ส่งเข้าสถานพยาบาลเพื่อทำการประเมินและวินิจฉัยเบื้องต้นชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งไม่เกินเจ็ดสิบสองชั่วโมง แล้วออกคำสั่งให้เข้ารับการรักษาต่อไป

ประเทศมาเลเซีย ได้บัญญัติไว้เป็นกฎหมายเฉพาะ 2 ฉบับ โดยกฎหมายทั้งสองฉบับได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์หรือเจ้าพนักงานตำรวจที่มียศไม่ต่ำกว่าสิบตำรวจเอกหรือนายเวรประจำสถานีตำรวจ เข้าควบคุมบุคคลที่สงสัยว่าจะเป็นผู้ติดยาเสพติด และให้ส่งตัวบุคคลนั้นไปยังศาลภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง ศาลอาจสั่งให้คุมขังบุคคลนั้นหากเห็นว่าเป็นผู้ติดยาเสพติดโดยมีผลการตรวจสอบทางการแพทย์ยืนยัน ให้ศาลสั่งให้ผู้นั้น เข้ารับการรักษาเป็นเวลาหกเดือน เมื่อพ้นกำหนดแล้วให้อยู่ภายใต้การติดตามผลภายหลังการรักษา จากเจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์อีกเป็นระยะเวลาสองปี

ประเทศโปรตุเกส ได้มีการนำแนวคิดมาตรการแทนการดำเนินคดีอาญาหรือการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) มาใช้เป็นมาตรการในการลดทอนความเป็นอาชญากรรม โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหายาเสพติด คำนึงถึงการหลีกเลี่ยงโทษจำคุกสำหรับผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่สมัครใจเข้ารับการรักษาเพื่อลดการสร้างตราบาป (Labeling) และลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติด (Harm Reduction) โดยอาจมีการระงับโทษทางปกครอง สำหรับกรณีที่ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดสมัครใจเข้ารับการรักษา เช่น การจ่ายค่าปรับไว้ก่อนแล้วส่งผู้เสพ หรือผู้ติดยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษา หากสามารถเลิกเสพยาได้ จะถือว่าการดำเนินการทางปกครอง สิ้นสุดลง

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาบทบาทของศาลในการบังคับใช้กฎหมายยาเสพติด ประเด็นสำคัญที่ ผู้ศึกษาต้องการชี้ให้เห็น คือ ความสำเร็จของการบังคับใช้กฎหมายยาเสพติด คือ บุคลากรที่ปฏิบัติงานศาล ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการตุลาการ ข้าราชการศาลยุติธรรม หรือแม้แต่พนักงานราชการ และลูกจ้างของศาลนั้น จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่

1. จะต้องมีความรู้ (Knowledge) ที่มองว่าผู้เสพคือผู้ป่วย และจะต้องได้รับแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด
2. จะต้องมีความปฏิบัติของศาลที่ชัดเจน ทั้งนี้ แนวปฏิบัติดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นจากทัศนคติ (Attitude) ที่สอดคล้องกับแนวความคิดว่าผู้เสพคือผู้ป่วย
3. จะต้องมีความท่วงในการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด (Practice) ที่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการในการติดตามประเมินผล และมีการร่วมกันบูรณาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น ถ้าหากผู้ปฏิบัติงานศาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจครบทั้งสามองค์ประกอบข้างต้น และมีความเห็นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายยาเสพติดที่มองว่าผู้เสพคือผู้ป่วย จำเป็นจะต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) ทัศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติ (Practice) ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างถูกต้อง และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายยาเสพติดอย่างแท้จริง

## ข้อเสนอแนะ

### 1. ด้านแนวคิด (Knowledge)

ควรสร้างให้เกิดการยอมรับและตระหนักถึงแนวคิดที่มองว่า ผู้เสพคือผู้ป่วย จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยเฉพาะการพิจารณาพิพากษาคดียาเสพติดที่จะต้องสอดคล้องกับประมวลกฎหมายยาเสพติด ซึ่งในปัจจุบันบัญญัติมาตรฐานกำหนดโทษ (บัญชียึดถือ) ที่ศาลใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นยังไม่เป็นตามแนวคิดดังกล่าว รวมถึงผู้บังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศาลจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในด้านคดียาเสพติดโดยเฉพาะ จึงเสนอแนวคิดให้มีการจัดตั้งศาลคดียาเสพติด ให้เป็นศาลชำนาญพิเศษที่พิจารณาพิพากษาคดียาเสพติดโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ด้านคดียาเสพติดโดยเฉพาะ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายยาเสพติดเป็นไปตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายยาเสพติดอย่างแท้จริง

### 2. ด้านแนวปฏิบัติของศาล (Attitude)

ควรมีการเสนอให้ออกกฎหมายลูกเพื่อรองรับประมวลกฎหมายยาเสพติดที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยอาจจะทำในรูปแบบของประกาศ/คำสั่งศาล เพื่อให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายยาเสพติด และข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย การนำเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติมาใช้แทนการลงโทษ หรือการให้ส่งตัวจำเลยไปเข้ารับการบำบัดรักษาในความผิดฐานเสพยาเสพติด หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดเพื่อเสพ พ.ศ. 2564 โดยกำหนดแนวปฏิบัติของศาลให้ชัดเจน ทั้งนี้ แนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะต้องสร้างขึ้นจากทัศนคติ (Attitude) ที่มองว่าผู้เสพคือผู้ป่วย จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายยาเสพติดอย่างแท้จริง

### 3. ด้านแนวทางในการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด (Practice)

ควรกำหนดแนวทางในการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด (Practice) ที่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการในการติดตามประเมินผล และมีการร่วมกันบูรณาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การส่งตัวผู้เสพยาเสพติดส่งต่อไปยังสถานพยาบาลเพื่อบำบัดยาเสพติดหรือจิตเวช หรือกรณีผู้เสพยาเสพติดไม่มีอาชีพ จึงต้องส่งตัวไปฝึกอาชีพ เป็นต้น รวมถึงควรมีการบูรณาการประสานความร่วมมือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพราะการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้นองค์กรศาลเพียงองค์กรเดียวไม่สามารถที่จะทำการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดให้สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสม สามารถ ลด ละ เลิกยาเสพติด ทำให้ผู้กระทำผิดกลับเข้าสู่สังคมและดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขได้ โดยศาลจะต้องมีการประสานงานไปยังหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายยาเสพติดอย่างแท้จริง

## บรรณานุกรม

### ภาษาไทย

กมลชัย รัตนสกาวงศ์. “รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมจะร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีอาญาได้อย่างไร.” บทบัณฑิตย์. เล่ม 1. (2539).

กอบบุญ โยธามาตย์. “คดียาเสพติด: ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาโดยการจัดตั้งศาลยาเสพติด.”

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2562.

กาญจนา ผาณิตมาส. “ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ศึกษาเฉพาะกรณีการผิดฟ้อง ผากัง ภายหลังจากผู้ต้องหาถูกส่งตัวกลับมาเพื่อดำเนินคดีตามปกติ ในศาลแขวง ศาลจังหวัด หรือศาลอาญา.” เอกสารวิชาการรายบุคคล หลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, 2563.

คณิต ณ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 16. ม.ป.ท.: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2566.

คณิต ณ นคร. “ความสัมพันธ์ระหว่างอัยการกับตำรวจในเยอรมัน.” ใน สหาย ทรัพย์สุนทรกุล (บรรณาธิการ) รวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร อัยการสูงสุด. (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2540).

คณิต ณ นคร. “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีอาญาของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง.” ใน สหาย ทรัพย์สุนทรกุล (บรรณาธิการ) รวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร อัยการสูงสุด. (สำนักงานอัยการสูงสุด, 2540).

คณิต ณ นคร. “วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน.” วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เล่ม 3. (2528).

จุฑามาศ พงษ์วิญญู. “มาตรการทางกฎหมายในการลดทอนความเป็นอาชญากรรมทางคดียาเสพติดของประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ณรงค์ ใจหาญ. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 14. ม.ป.ท.: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2565.

ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. “ศึกษาความเป็นไปได้ในการกำหนดชั้นโทษ และการนำไปปรับใช้ในประมวลกฎหมายอาญา.” (รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2549).

ณัฐพงศ์ สวัสดิ์วงศ์พร. “การค้นหาความจริงจากภูมิหลังของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

ธัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. “ปัญหาการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545.” วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ. เล่มที่ 2. (2560)

ธานี วรภัทร์. “ศึกษาความเป็นไปได้ในการกำหนดมาตรการบังคับโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาใช้กับการวินิจฉัยการกระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด กรณีศึกษาผู้ต้องขังหญิง.” รายงานผลการวิจัยเสนอต่อสำนักงานกิจการในพระดำริพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2559.

ธานี วรภัทร์. หลักกฎหมายมาตรการบังคับทางอาญา. ม.ป.ท: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2557.

นันทร์พัช ไชยอัครพงศ์. “การลดทอนความเป็นอาชญากรรมของคดียาเสพติด: กรณีศึกษา นโยบายและมาตรการทางเลือกในต่างประเทศ.” วารสารการเมือง การบริหารและกฎหมาย. เล่มที่ 3. (2556).

พรพัทธ์ สถิตเวโรจน์ และคณะ. “การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีแพ่ง: กรณีศึกษาเฉพาะประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ.” รายงานการเก็บข้อมูลเสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2549.

มนสิชา โพธิสุข. “การเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

วรรณพงษ์ คำดี. “ศาลพิจารณากับการสืบพยานลับหลังจำเลย.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555.

วิชญ์ คำโนนม่วง. “มาตรการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด: ศึกษากรณีการนำระบบสมัครใจบำบัดมาใช้ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

สตรีเอวา จำปารัตน์. “คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมคดียาเสพติดในระบบศาล.” วารสารจิตวิทยา. เล่ม 1. (2564).

สมทรัพย์ นำอำนวย. “บทบาทของศาลในชั้นพิจารณากับการค้นหาความจริงในคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด. “สรุปผลการประชุมวิชาการเพื่อกำหนดทางเลือกเชิงนโยบาย เรื่อง กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการแก้ไขปัญหายาเสพติด: การจำแนกประเภทคดีการลดจำนวนคดี และขั้นตอนในการดำเนินคดี.” <http://incic.go.th/new/new/index>, 30 ธันวาคม 2565.

สำนักงานศาลยุติธรรม. รวมกฎหมายยาเสพติด. สำนักกฎหมาย และวิชาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2564.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และปกป้อง ศรีสนิท. “การศึกษาเพื่อพัฒนาแนวทางการลงโทษ: หลักการลงโทษที่ได้  
สัดส่วน กรณีคดียาเสพติดให้โทษ.” วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เล่ม 4. (2560).